

Romeins Aquaduct Tongeren

LANDBOUWEEFFECTRAPPORT

Deel 1: Landbouweconomische basisstudie & enquêtering van de landbouwers

Romeins Aquaduct Tongeren

LANDBOUW EFFECT RAPPORT

Deel 2: Individuele bedrijfsfices

Vlaamse Landmaatschappij Limburg

Koningin Astridlaan 10, 3500 Hasselt

tel.: 011 29 87 00 - fax: 011 29 87 99

www.vlm.be

Landbouweffectrapport Romeins Aquaduct Tongeren

COLOFON

VLAAMSE LANDMAATSCHAPPIJ
UW PARTNER IN DE OPEN RUIMTE

Vlaamse Landmaatschappij Limburg

Koningin Astridlaan 10
3500 Hasselt

Tel 011 29 87 00

Fax 011 29 87 99

www.vlm.be

Auteur:

Hilde Buts
Johan Laeremans

Datum rapport:

juni 2008

status / revisie:

definitieve versie

INHOUD

Inhoud.....	1
Lijst Tabellen	2
Lijst Kaarten.....	3
Samenvatting.....	4
1. Inleiding	6
1.1. Algemeen	6
1.2. Situering van het studiegebied	6
1.3. Methodiek	7
2. Een kader voor de landbouw.....	9
2.1. Beleidskader	9
2.1.1. Landbouw	9
2.1.2. Ruimtelijke Ordening	11
2.1.3. Beleid voor de inrichting van het buitengebied: de grondenbank	12
2.2. Juridisch kader	13
2.2.1. Maatregelen om de landbouw te sturen vanuit de beleidsopties	13
2.2.2. Ruimtelijke bestemmingen binnen het studiegebied.....	14
2.2.3. Maatregelen ter bescherming van het milieu	18
2.2.4. Het Archeologiedecreet.....	19
3. Beschrijving van de landbouwkundige aspecten van het gebied.....	21
3.1. Bodemtype en bodemgeschiktheid (textuur en drainageklasse)	21
3.2. Potentiële erosiegevoeligheid	22
3.3. Kavelstructuur	22
3.3.1. Huiskavel/veldkavel.....	22
3.3.2. Afstand tot de bedrijfszetel.....	23
3.3.3. Gemiddelde perceelsgrootte	23
3.3.4. Eigendomsstructuur	24
3.4. Agrarisch Bodemgebruik	24
4. Beschrijving van de gebruikers in het studiegebied	26
4.1. Lokalisatie van de bedrijven	26
4.2. Typologie van de bedrijven	26
4.3. Sociologische kenmerken	27
4.3.1. Leeftijd	27
4.3.2. Inkomensvorming gezin	28
4.4. Bedrijfsvorm.....	28
4.5. Bedrijfseconomische kenmerken	29
4.5.1. Productieomvang	29
4.5.2. Bedrijfsoppervlakte.....	29
4.5.3. Ruwvoederbalans.....	30
4.5.4. Mestbalans (grondgebondenheid)	31
4.6. Oppervlakte binnen de perimeter	32
4.7. Verbrede en meer milieuvriendelijke vormen van landbouw	33
4.8. Perspectieven.....	33
4.8.1. Opvolging	33
4.8.2. Uitbollende bedrijven.....	34
5. Houding van de Landbouwers.....	35
5.1. Houding t.o.v. bescherming van het aquaduct	35
5.2. Bereidheid om gronden onder grasland te leggen.....	35
5.3. Bereidheid om erosiebestrijdende maatregelen te nemen	35
5.4. Bereidheid om gronden af te staan.....	36

5.5	Bereidheid om gronden te ruilen	36
6	Voorstellen Flankerend beleid.....	37
6.1	Algemeen: Informatie verschaffen	37
6.2	Verwerven en/of uitruilen van gronden	37
6.2.1	Aankoop in der minne	37
6.2.2	Grondenbank	38
6.2.3	Ruilverkaveling in der minne.....	39
6.3	Beheersovereenkomsten	40
6.3.1	Beheersovereenkomsten erosiebestrijding.....	40
6.3.2	Beheersovereenkomsten botanisch beheer grasland	41
6.3.3	Beheersovereenkomst onroerend erfgoed	42
7	Conclusie.....	43

LIJST TABELLEN

Tabel 1:	Potentiële erosiegevoeligheid van de percelen in het studiegebied	22
Tabel 2:	Afstand tot de bedrijfszetel voor de betrokken percelen	23
Tabel 3:	Oppervlakte per teelt in het studiegebied.....	24
Tabel 4:	Aantal bedrijven volgens ligging van de bedrijfszetel	26
Tabel 5:	Aantal bedrijven binnen het studiegebied volgens bedrijfstype	27
Tabel 6:	Leeftijd van de bedrijfsleiders.....	27
Tabel 7:	Aantal bedrijven binnen het studiegebied volgens gezinsinkomen	28
Tabel 8:	Aantal bedrijven binnen het studiegebied volgens de economische productieomvang van de bedrijven.....	29
Tabel 9:	Aantal bedrijven in functie van de totale bedrijfsoppervlakte	30
Tabel 10:	Indeling van de voedermiddelen	30
Tabel 11:	De ruwvoederbalans van de bedrijven.....	31
Tabel 12:	Mestbalans van de bedrijven	32
Tabel 13:	Opvolging van de geënquêteerde bedrijven	34

LIJST KAARTEN

- Kaart 1: Situering projectgebied
- Kaart 2: Orthofoto
- Kaart 3: Gewestplannen
- Kaart 4: Beschermd landschappen
- Kaart 5: Mestbankpercelen
- Kaart 6: Bemestingsnormen
- Kaart 7: Bodemtype
- Kaart 8: Landbouwtyperingskaart
- Kaart 9: Bodemgeschiktheid akkerbouw
- Kaart 10: Bodemgeschiktheid grasland
- Kaart 11: Bodemgeschiktheid fruitteelt
- Kaart 12: Agrarisch bodemgebruik
- Kaart 13: Afstand bedrijfszetel
- Kaart 14: Bedrijfstypes
- Kaart 15: Economische bedrijfsomvang
- Kaart 16: Potentiële Erosiegevoeligheid

SAMENVATTING

Het Romeins aquaduct in Tongeren is een uniek monument. Een gedeelte van het aquaduct (het deel op de Beukenberg) is al langer beschermd. Momenteel is er een beschermingsdossier in opmaak om ook een ander gedeelte te beschermen als aarden monument. Het probleem is namelijk dat de restanten van het aquaduct aangetast worden door bodemerosie, vooral veroorzaakt door de intensieve landbouw in het gebied. Het beschermingsdossier op zich zou weinig beperkingen opleggen aan de landbouw. Het doel van deze studie is dan ook enerzijds om dit dossier te onderbouwen, maar ook en vooral om te kijken of er een draagvlak aanwezig is om verder te gaan dan een bescherming die louter op papier bestaat. Daarom heeft het Agentschap R-O Vlaanderen, Onroerend Erfgoed aan de VLM gevraagd om dit rapport op te stellen.

Binnen de perimeter van het aquaduct bevinden er zich 20,25ha landbouwgronden, die deel uitmaken van 38 percelen en in gebruik zijn bij 20 gebruikers. Het gaat om een erg waardevol landbouwgebied, vooral door de goede perceelsstructuren (een gevolg van ruilverkaveling Widoorie), de algemene bemestingsnormen en de vruchtbare leemgronden.

Het grondgebruik bestaat hoofdzakelijk uit akkerbouw, met in mindere mate fruitteelt en grove groenteteelt. Grasland komt slechts in zeer beperkte mate voor. De landbouwbedrijven met gronden in het gebied zijn in hoofdzaak akkerbouw- en vleesveebedrijven, met ook enkele fruittelers en varkenshouders. De meeste bedrijven zijn vrij grote, dynamische ondernemingen, al zitten er ook een paar hobbybedrijven tussen. De landbouwers zijn overwegend nog vrij jong of hebben opvolgers voor hun bedrijf. Slechts twee of drie bedrijven kunnen als uitbollend worden beschouwd.

Deze factoren samen maken het moeilijk om maatregelen te nemen om het aquaduct te beschermen. De landbouwers zelf zijn overwegend ook vrij sceptisch en zien vaak het nut er niet van in.

Voor de bescherming van het aquaduct zou het ideale scenario zijn dat de overheid de gronden binnen de perimeter zou kunnen verwerven en dat de percelen onder grasland zouden worden gelegd. Dit lijkt op dit moment echter weinig realistisch. Immers is er slechts één bedrijf op vrij korte termijn bereid om zijn gronden te verkopen. Nog enkele bedrijven zijn eventueel bereid om hun gronden in het gebied te ruilen tegen andere gronden in de omgeving, al dan niet via een lokale grondenbank. Hierbij blijft echter het probleem dat eerst in de omgeving grond verworven moet kunnen worden alvorens men kan ruilen. Bovendien hebben deze bedrijven de

betrokken gronden meestal alleen maar in pacht en niet in eigendom, wat de ruilmogelijkheden sterk beperkt.

Het inzetten van beheersovereenkomsten om de achteruitgang van het aquaduct tegen te gaan biedt allicht meer mogelijkheden. Vooral de beheersovereenkomsten erosiebestrijding zijn mogelijk interessant. Verschillende landbouwers bleken geïnteresseerd om hierin mee te stappen. Een gerichte inzet van deze beheersovereenkomsten, geconcentreerd op het gebied, zou mogelijk de verdere achteruitgang van het aquaduct kunnen afremmen. Een potentieel interessant alternatief zou de beheersovereenkomst onroerend erfgoed zijn, maar die is momenteel nog niet van kracht.

Toch zal men er hoe dan ook rekening mee moeten houden dat de effectieve bescherming van het aquaduct een werk van lange adem zal zijn.

1. INLEIDING

1.1. Algemeen

Het Agentschap R-O Vlaanderen, Onroerend Erfgoed, is momenteel bezig met de opmaak van een beschermingsdossier voor het Romeins aquaduct in Tongeren als aarden monument. Het Romeins Aquaduct was een aarden dam met steile wanden en bovenop een kanaaltje, bedoeld om de stad Tongeren van water te voorzien. De totale lengte bedroeg mogelijk meer dan 20 kilometer. Het is onzeker uit welk bronnengebied het water werd aangevoerd, maar het lijkt erg onwaarschijnlijk dat het nabij gelegen was.

Een drietal kilometer van het aquaduct is nog goed zichtbaar in het landschap ten zuidwesten van de stad Tongeren: de zogenaamde Beukenberg, een wandelgebied. Dit deel is al langer beschermd. De rest heeft veel te lijden gehad onder landbouwactiviteiten en bodemerosie. Van het deel dat verder dan een zestal kilometer van Tongeren verwijderd ligt, kent men zelfs niet het precieze tracé.

1.2. Situering van het studiegebied

Zie kaart 1 en kaart 2 in bijlage

Deze studie handelt over het deel van het aquaduct dat begint aan de Sint-Truidersteenweg (t.o.v. de huidige PIBO-site) en zich uitstrekt over een lengte van zo'n 2,5 km tussen Widooie en Koninksem. Dit is het deel waarvoor nu een beschermingsdossier wordt opgemaakt. De afbakening van de zone is gebaseerd op het Digitaal Hoogtemodel (DHM), met een buffer van 5 m rondom het aquaduct. Het volledige gebied binnen de perimeter heeft een oppervlakte van 21,15ha. Hiervan is 20,25ha geregistreerd als zijnde in landbouwgebruik (Eenmalige Perceelsregistratie 2007). Het gaat om in totaal 38 percelen die betrokken zijn. Deze gronden worden bewerkt door 20 gebruikers. Het aantal betrokken gebruikers is vrij hoog in verhouding tot de betrokken oppervlakte. Dit komt omdat het gaat om een erg langgerekte strook. De hele zone behoort tot het oude ruilverkavelingsgebied van ruilverkaveling Widooie (akte verleden in 1992). Deze ruilverkaveling heeft er mee voor gezorgd dat veel landbouwpercelen nu dwars over het aquaduct liggen. Toentertijd werd er binnen ruilverkavelingsprojecten nauwelijks rekening gehouden met onroerend erfgoed.

Omdat het deel van het aquaduct dat men nu wil beschermen volledig gelegen is in landbouwgebied, heeft het Agentschap R-O Vlaanderen, Onroerend Erfgoed aan de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) de opdracht gegeven om dit Landbouweffectrapport op te maken. Het doel van de studie is om een grondige inschatting te maken van de

effecten op landbouw en te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om via aanpassingen in het landgebruik het Romeins aquaduct te vrijwaren van verdere achteruitgang. Hierbij wordt ondermeer gedacht aan beheersovereenkomsten om de betrokken percelen onder grasland te leggen of om erosiebestrijdende maatregelen te nemen, zoals niet-kerende groundbewerking. Andere mogelijkheden omvatten het aankopen van de gronden, grondruil...

1.3 Methodiek

Binnen de onderzoekssperimeter werden de landbouwpercelen en de bijbehorende bedrijven bestudeerd zoals deze zijn geregistreerd door ALV (het Agentschap voor Landbouw en Visserij) en VLM (mestbankregistratie 2006 en eenmalige perceelsregistratie 2007). Het betreft in totaal 20,25 ha landbouwgrond die gebruikt wordt door 20 landbouwbedrijven.

Landbouwers die minder dan 2 ha in gebruik hebben, zijn niet verplicht om aangifte te doen van hun grondgebruik. Zij maken in principe geen deel uit van de dataset. Het betreft meestal zeer kleinschalige landbouwactiviteiten als hobby of nevenberoep. In de praktijk bleek echter dat deze in het studiegebied nauwelijks voorkomen. De dataset van de mestbank was dan ook een betrouwbare bron.

Om een concreet zicht te krijgen op de bedrijven die betrokken zijn en om een beeld te krijgen van de houding van de landbouwers werd verder ingezoomd op het gebied. Hiervoor werden alle landbouwers die één of meerdere percelen in het gebied bewerken, bevroegd.

De landbouwers konden op vrijwillige basis meewerken aan de enquête. Ze werden in eerste instantie op de hoogte gebracht op de infovergadering die op 19 maart 2008 gehouden werden in Tongeren. Vervolgens werden de landbouwers telefonisch gecontacteerd voor een afspraak.

Van de 20 landbouwers hebben er 19 meegewerkt aan de enquête. Eén landbouwer werd niet geënquêteerd. Deze had een perceel in gebruik dat in 2006 nog niet geregistreerd was bij de mestbank. Omdat de nieuwe identificatiegegevens niet op tijd beschikbaar waren, kon hij niet tijdig gecontacteerd worden voor de enquête.

Uiteindelijk werden er dus 19 bedrijven daadwerkelijk geënquêteerd. Dit is 95% van het totaal aantal gebruikers. Deze 19 gebruikers gebruiken samen 18,0ha binnen het gebied. Dit is ruim 85% van de totale landbouwoppervlakte binnen de perimenter van het studiegebied. Er kan dus worden gesteld dat de medewerking aan de enquête zeer

goed was en dat er een representatief beeld geschetst wordt van de landbouw in het gebied.

Dit rapport is dan ook grotendeels gebaseerd op de resultaten van de gesprekken met de landbouwers. Voor die gesprekken werd een uitgebreide vragenlijst gehanteerd (zie bijlage). Op die manier ontstond een vrij nauwkeurig beeld van de landbouw in het gebied en van de landbouwers die er werken. Er kon bovendien een vrij goede inschatting worden gemaakt van de knelpunten en mogelijke flankerende maatregelen. Deze werden verwerkt in een algemeen rapport. De informatie op bedrijfsniveau werd bovendien gebundeld in een vertrouwelijk rapport met technische fiches per bedrijf.

2. EEN KADER VOOR DE LANDBOUW

In dit deel wordt een overzicht gegeven van het juridisch en beleidskader waarbinnen de landbouw in Vlaanderen en meer specifiek in het studiegebied moet opereren.

2.1. Beleidskader

2.1.1. Landbouw

Het Europees Landbouwbeleid: Agenda 2000, Mid Term Review en verder...

Het landbouwbeleid wordt hoofdzakelijk op Europees niveau bepaald. Dit Europees landbouwbeleid is de afgelopen jaren sterk gewijzigd. De hervormingen van Agenda 2000 waren vooropgesteld als het beleidskader voor de periode van 2000 tot 2008. Tijdens de tussentijdse evaluatie ervan (Mid Term Review) werden echter heel wat nieuwe elementen op tafel gelegd. Eén van die elementen was de prangende vraag naar de maatschappelijke relevantie van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Het huidige maatschappijbeeld stelt immers veel meer vragen over aspecten i.v.m. dierenwelzijn en milieu, terwijl het aspect voedselvoorziening steeds meer naar de achtergrond is verschoven. Bovendien is de druk vanuit WTO en de budgettaire achtergrond er niet minder op geworden.

Rekening houdend met al deze elementen, werd beslist om van de tussentijdse evaluatie een nieuwe hervorming te maken, misschien wel de meest drastische hervorming die het landbouwbeleid de laatste veertig jaar heeft gekend.

Op 26 juni 2003 bereikten de Europese ministers van landbouw hierover een akkoord. Het doel van deze hervorming – vaak Mid Term Review (MTR) genoemd – is:

- de landbouw in de EU concurrentieel te maken;
- een duurzame marktgerichte landbouw te bevorderen;
- de plattelandsontwikkeling te versterken.

Het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid is meer in overeenstemming met de wensen van de consument en tegelijkertijd geeft het de landbouwers de vrijheid om te produceren wat de markt vraagt.

De krachtlijnen van het nieuwe GLB zijn de volgende:

- De nieuwe regeling ging van start vanaf 2005. De lidstaten konden eventueel uitstellen tot uiterlijk 2007, maar Vlaanderen opteerde voor een snelle toepassing van het nieuwe systeem.
- Het merendeel van de bestaande premies werd vervangen door een toelage op bedrijfsniveau. Deze bedrijfstoelage is gebaseerd op de hectare- en dierpremieën in de referentiejaar 2000, 2001 en 2002.

- De nieuwe bedrijfstoelage is opgedeeld in toelagerechten per ha.
- Op deze gronden konden geen niet-premiegerechtigde gewassen worden geteeld, zoals aardappelen, groenten en fruit, om concurrentievervalsing te vermijden. Deze beperking wordt echter volgend jaar opgeheven.
- De nieuwe toelagerechten zijn verhandelbaar sinds 2006.
- De lidstaten die dit wensen, kunnen een deel van de premies gekoppeld houden. In de praktijk verschilt de nieuwe premiereregeling dus per lidstaat. Indien de lidstaten dit wensen, kunnen zij ook opteren voor een toelage per ha gras of per ha akker. In dat geval zijn er uiteraard geen bedrijfspremies.
- De melkquota blijven voorlopig behouden, maar er komt wel een drastische daling van de interventieprijs voor boter en magere melkpoeder.
- Ter compensatie werd er een nieuwe toelage ingevoerd per liter melkquotum. Deze premie wordt vanaf 2006 mee opgenomen in de bedrijfstoelage.
- Een belangrijk en nieuw concept in de hervorming is het principe van de cross-compliance. Dat betekent dat een aantal maatregelen i.v.m. milieu en dierenwelzijn moeten worden nageleefd opdat een landbouwer recht zou hebben op de premies die het landbouwbeleid voorziet. In grote lijnen betreft het 18 bestaande richtlijnen. Zo schrijft één van deze richtlijnen bijvoorbeeld voor dat op zeer erosiegevoelige percelen erosiebestrijdende maatregelen moeten worden genomen.
- Er is bovendien een nieuw systeem van bedrijfsadvisering voorzien, een soort audit naast de bedrijfseconomische boekhouding. Deze bijkomende bedrijfsanalyse moet de milieukundige aspecten van het bedrijf doorlichten. Een andere richtlijn schrijft voor dat landbouwers minimaal hun areaal blijvend grasland moeten behouden.
- Voor de toekenning van de premies werd het principe van modulatie ingevoerd. Dit betekent dat er voor bedrijven die meer dan € 5.000 aan steun ontvangen, stapsgewijs een daling komt van de toelage (3 % minder in 2005, 4 % minder in 2006 en 5 % minder vanaf 2007).
- Ten slotte is er principieel een afspraak i.v.m. de financiële discipline van de landbouwuitgaven. Indien de begroting wordt overschreden, wordt de rechtstreekse steun automatisch en lineair verminderd.

Het is duidelijk dat de oppervlakte van het landbouwareaal een cruciale rol zal behouden, omdat de toelagerechten gekoppeld blijven aan de grond, die al dan niet intensief bebouwd wordt.

Momenteel wordt er onderhandeld over een verdere beperkte bijsturing in het EU-landbouwbeleid. Bij deze zogeheten “health check” zal volgens EU-landbouwcommissaris Fischer Boel de koers van het landbouwbeleid niet fundamenteel gewijzigd worden. Uiteraard hangt dit ook af van de onderhandelingen in het kader van de WTO, de zogenaamde Doha-ronde, hoewel die momenteel volledig in het slop zit. Afhankelijk van dit alles, is het mogelijk dat het GLB verder zal worden

bijgestuurd. Voorstellen die nu op tafel liggen zijn ondermeer een verdere modulatie (d.w.z. een verlaging van de premies voor de grootste bedrijven) en een verdere ontkoppeling van de premies van de productie. Vanaf 2013 zou er dan een meer verregaande hervorming doorgevoerd worden. Verwacht wordt dat dan ondermeer de melkquota zullen worden afgeschaft.

2.1.2. Ruimtelijke Ordening

Context

Juridisch werd de bestemming van de gronden vastgelegd in de gewestplannen. Deze bestemmingen worden momenteel echter doorkruist door een aantal afbakeningen die mee bepalend zijn voor de landbouw.

Eenzijds loopt het proces voor de structuurplanning, zoals voorzien in het decreet op de ruimtelijke ordening (decreet van 18 mei 1999 houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening). In afwachting van de ruimtelijke uitvoeringsplannen is de visie uit de structuurplanning mee bepalend voor de ontwikkeling van de landbouw in een gebied.

Daarnaast loopt de afbakening van het Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN, 2de fase) en moeten er zones worden aangeduid voor natuurverbindingen en verweving.

In het kader van Europese richtlijnen werden bovendien speciale beschermingzones afgebakend (o.a. Vogel- en Habitatrichtlijngebieden). In deze gebieden is en blijft de landbouwfunctie mogelijk, maar zijn extra maatregelen voorzien voor het behoud van een aantal natuurwaarden.

Hieruit kan dan ook worden geconcludeerd dat de ruimte die voorzien is voor landbouw, momenteel niet eenduidig bepaald is. Het is een complexe samenstelling van afbakeningen en plannen die naast en over elkaar gelegd moeten worden.

Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen en de afbakening van de agrarische, natuurlijke en bosstructuur

Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV) stelt dat het Vlaamse Gewest de gebieden van de natuurlijke en agrarische structuur afbakent.

Op 17 oktober 2003 besliste de Vlaamse Regering per buitengebiedregio een ruimtelijke visie uit te werken op de natuurlijke én agrarische structuur. Deze visie leidt tot de opmaak van gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen, waarin grote eenheden natuur, grote eenheden natuur in ontwikkeling, natuurverwevingsgebieden, bos-uitbreidingsgebieden en gebieden van de agrarische structuur worden afgebakend. Anderzijds worden voor aaneengesloten landbouwgebieden de bestaande gewestplannen beleidsmatig herbevestigd volgens de methodiek en met de draagwijdte die de Vlaamse Regering vastlegde op 3 juni 2005. In deze herbevestigde agrarische gebieden of HAG's zal de Vlaamse Regering geen gebieden van het Vlaams

Ecologisch Netwerk (VEN), noch bijkomende bos(uitbreidings)gebieden aanduiden. De omzendbrief RO/2005/01 van 23 december 2005 licht de volledige draagwijdte van deze HAG's toe (Staatsblad 19 januari 2006).

Het projectgebied behoort tot de buitengebiedregio Haspengouw-Voeren. Voor deze regio werd eind 2005 41.000ha agrarisch gebied herbevestigd, waaronder de volledige zone van het aquaduct.

2.1.3. Beleid voor de inrichting van het buitengebied: de grondenbank

Vlaanderen kent al enige tijd een aantal instrumenten voor de inrichting van het buitengebied: ruilverkaveling, landinrichting en natuurinrichting. Voor de realisatie van deze projecten worden heel wat gronden verworven, al dan niet via recht van voorkoop. Naast deze gekende vormen van inrichting, lopen er momenteel een aantal processen volgens minder geijkte procedures. De realisatie van bv. een stadsbos gaat gepaard met inrichting, maar vooral ook met grondverwerving en eventueel grondruil. Dit kan worden georganiseerd via een lokale grondenbank.

Basisprincipe hierbij is dat ruil van gronden naar een meer geschikte locatie gebeurt op vrijwillige basis in functie van de bestemming, de bedrijfssituatie e.d. Door de opmaak van een protocolovereenkomst tussen de VLM en de betrokken partner(s), wordt de grondruil in deze gevallen geformaliseerd via een notariële akte.

De werking van een lokale grondenbank kan in een aantal gevallen worden gefaciliteerd door een specifieke wetgeving. Zo bestaan er lokale grondenbanken die werken in het kader van ruilverkaveling, natuurinrichting of ruilverkaveling bij grote infrastructuurwerken. Ook het decreet Vlaamse grondenbank werkt ondersteunend. Dit decreet werd op 31 mei 2006 door het Vlaams parlement goedgekeurd.

Het concept van de Vlaamse grondenbank bestaat er enerzijds in dat de verschillende rechten van voorkoop gecentraliseerd aangeboden worden. Ook de verschillende aankoopplichten die de Vlaamse Overheid momenteel heeft, zouden door de Vlaamse grondenbank worden behandeld.

Daarnaast heeft de Vlaamse grondenbank tot doel om, in functie van grote infrastructuurwerken of andere overheidsprojecten, een stevige grondreserve aan te leggen voor alle gebieden in Vlaanderen waar dat nodig is. Deze reserve kan dan worden ingezet om zowel grondgebruik als eigendom uit te ruilen uit het projectgebied en een volwaardig alternatief perceel aan te bieden binnen de agrarische structuur. Zo kan de Vlaamse grondenbank oplossingen aanreiken aan gebruikers en eigenaars die omwille van een overheidsproject geconfronteerd worden met grondverlies of met bijkomende beperkingen op hun gronden.

2.2. Juridisch kader

De landbouw wordt geconfronteerd met heel wat wetten en decreten. Maar er is uiteraard een verschil qua impact op het landbouwgebeuren. De meest relevante wetten en decreten voor het studiegebied volgen hierna:

2.2.1. Maatregelen om de landbouw te sturen vanuit de beleidsopties

Vanuit de principes van Mid Term Review (MTR) en het programma voor plattelandsontwikkeling (PDPO), wordt de landbouw gestuurd met stimulerende maatregelen en productiebeperkende regels. De voornaamste maatregelen en regels worden hieronder vermeld.

Bedrijfstoeslag ter vervanging van premies gekoppeld aan de productie

- Vanaf 1 januari 2005 startte de nieuwe regeling van de Mid Term Review (zie eerder). Het principe is dat de bestaande premies ter ondersteuning van de productie verdwijnen en vervangen worden door één bedrijfstoeslag. Die toeslag is gebaseerd op de historische referentieperiode 2000 – 2002. Bedrijven die in die periode premies kregen, zullen in de toekomst een bedrijfstoeslag ontvangen. Bedrijven die deze premie niet kregen (bv. tuinders, varkens- en pluimveebedrijven) hebben hier dus geen recht op.
Er is echter een beperkt aantal uitzonderingen. De meest voorkomende is de premie die voorzien is voor het houden van zoogkoeien. Deze blijft gekoppeld aan het houden van dieren. Dat geldt ook voor de slachtpremie voor kalveren en voor bepaalde types zaaizaad (lijnzaad, spelt).
- Al de overige premies uit het 1ste pijlerbeleid werden opgenomen in de bedrijfstoeslag. Dit zal concreet bestaan uit een aantal toeslagrechten. Eén toeslagrecht stemt overeen met 1 ha in gebruik tijdens de referentieperiode. Hierin werd ook het areaal grasland opgenomen, ook al waren er in die referentieperiode geen premies gekoppeld aan dat grasland.
- Per toeslagrecht werd een waarde berekend. Deze verschilt van bedrijf tot bedrijf. De waarde van het toeslagrecht is gelijk aan het referentiebedrag (dit is het gemiddelde van de premies in de referentiejaren) gedeeld door het referentieareaal.
- Vanaf 2005 kan een landbouwer deze toeslagrechten activeren door het bebouwen van zijn gronden. Maar als hij in vergelijking met de referentieperiode, minder gronden in gebruik heeft, zal de totale toeslag voor zijn bedrijf ook dalen. Concreet betekent dit dus dat de gronden die een landbouwer in gebruik heeft, nog meer dan voordien een cruciale productiefactor worden.
- De Europese steun aan de landbouw blijft dus grotendeels overeind. Maar ze wordt wel systematisch afgeroomd. Dat is het principe van de modulatie en de financiële

discipline. Bovendien wordt de ondersteuning aan de productie via prijs-ondersteuning verder afgebouwd.

Ondersteuning van de marktprijzen, gekoppeld aan productiebeperkende maatregelen

Zowel de productie van suiker als van melk kennen nog een significante prijs-ondersteuning. Om overproductie tegen te gaan, staan hier wel quota tegenover. Voor de productie van suikerbieten werden A- en B-quota ingesteld. Het betreft respectievelijk suiker voor de interne markt en suiker voor de wereldmarkt. In functie van de bestemming worden verschillende prijsniveaus gehanteerd. Vorig jaar besliste de Europese Raad over een verregaande hervorming van de suikersector. De interventieprijzen zullen sterk worden afgebouwd, maar het systeem van de quota blijft overeind. De vooropgestelde prijsdalingen zullen gedeeltelijk worden gecompenseerd met een nieuwe suikerpremie.

In de melkveesector blijft de hoeveelheid melk die een bedrijf mag produceren, vastgelegd via de melkquotumreglementering. De prijzen worden nog significant ondersteund, maar deze ondersteuning wordt systematisch afgebouwd en vervangen door een premie per liter quotum. Deze melkpremies zullen in de toekomst mee worden opgenomen in de bedrijfstoelage.

Premies ter ondersteuning van meer milieuvriendelijke vormen van landbouw

In het kader van het PDPO kunnen diverse vormen van landbouw worden gestimuleerd met premies. Zo worden milieuvriendelijke productiemethodes gehonoreerd (mechanische onkruidbestrijding, groenbedekking tijdens de winterperiode, enz.). Ook de omschakeling van gangbare landbouw naar bio-landbouw wordt gestimuleerd via een subsidie. Recent werd deze regeling uitgebreid tot een permanente ondersteuning. Daarnaast kunnen een hele reeks van beheersovereenkomsten worden gesloten. Dit is een belangrijk instrument voor het stimuleren van de verweving tussen landbouw en natuur.

Er bestaat een reeks van pakketten. Deze zijn ofwel voor gans Vlaanderen van toepassing ofwel voor een specifiek gebied (bv. voor weidevogels, botanisch beheer, erosiebestrijding...).

2.2.2. Ruimtelijke bestemmingen binnen het studiegebied

Gewestplan

Zie kaart 3 in bijlage

Voor een stuk landbouwgrond is de bestemming op het gewestplan uiteraard van belang. Vooral de factor rechtszekerheid is hier doorslaggevend. Gronden die gelegen

zijn in een niet-agrarische bestemming, bieden duidelijk minder perspectieven naar de toekomst toe. De bestemmingen op het gewestplan worden momenteel echter doorkruist door een aantal afbakeningen die mee bepalend zijn voor de landbouw. Enerzijds loopt het proces voor de structuurplanning, zoals voorzien in het decreet op de ruimtelijke ordening (decreet van 18 mei 1999 houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening). In afwachting van de ruimtelijke uitvoeringsplannen, is de visie uit de structuurplanning mee bepalend voor de ontwikkeling van de landbouw in een gebied. Daarnaast loopt de afbakening van de agrarische en de natuurlijke structuur en moeten er zones worden aangeduid voor natuurverbindingen en verweving. Voor de landbouwer is de invloed van de bestemming van een perceel echter niet altijd direct voelbaar. Wat hij wel merkt zijn de geldende bemestingsnormen. Het zijn vooral de gronden in groene bestemmingen waar beperkingen opgelegd worden.

Alle grond in het studiegebied is echter gelegen in agrarisch gebied. Een klein deel hiervan (0,8ha) heeft een landschappelijk waardevol karakter. De bescherming van deze landschappen kan in een aantal gevallen leiden tot beperkingen voor de aanwezige landbouw. Maar in de meeste gevallen maakt de aanwezige landbouw ook een deel uit van deze waardevolle landschappen. Behoud van deze landschappen betekent in die gevallen vaak ook behoud van de landbouw .

Speciale beschermingszones (EU Vogel- en Habitatrichtlijn)

In het kader van de Europese richtlijnen (o.a. Habitat- en Vogelrichtlijn) werden speciale beschermingszones afgebakend. Er zijn ook heel wat landbouwgronden gelegen binnen deze speciale beschermingszones, de habitat- en vogelrichtlijn-gebieden. Op zich betekent dit niet dat landbouw niet thuis hoort in dit gebied. De Europese richtlijnen laten uitdrukkelijk toe dat andere activiteiten dan natuurbeheer- en ontwikkeling zich ontplooiën in deze gebieden. Er moet wel extra zorg gaan naar het behoud en de bescherming van de aangeduide soorten en habitats. Er kan toch worden gesteld dat deze zones minder rechtszekerheid bieden aan de landbouwer. Binnen het studiegebied zijn echter geen speciale beschermingszones gelegen.

Decreet betreffende natuurbehoud en het natuurlijk milieu

Het Vlaams decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, kortweg het Natuurbehouddecreet, is niet alleen gericht op “de bescherming, de ontwikkeling, het beheer en het herstel van de natuur en het natuurlijk milieu”, maar ook op “de handhaving of het herstel van de daartoe vereiste milieukwaliteit”. Het decreet streeft naar een samenhangend netwerk van natuurgebieden en naar het integreren van het natuurbeleid in andere sectoren. Het was de bedoeling (besluit Vlaamse Regering 23 juli 1998) tegen eind 2002 een Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN) af te bakenen met een totale oppervlakte van 125.000 ha. Aan deze gebieden

worden reglementaire bepalingen en voorschriften gekoppeld en voor elk gebied zou binnen de tien jaar een natuurrichtplan opgesteld moeten zijn.

In gebieden van het VEN kunnen meerjarige cultuurgewassen en lijn- en puntvormige landschapselementen niet worden verwijderd. Daarenboven wordt het gebruik van biociden aan banden gelegd.

Voor percelen gelegen in dergelijke gebieden kan de landbouwer, beheerder van natuurreervaten, boseigenaar en grondeigenaar (mits bepaalde voorwaarden) een vergoeding vragen voor het herstellen, ontwikkelen en onderhouden van natuurwaarden. De Vlaamse Overheid en erkende terreinbeherende natuurorganisaties hebben binnen het VEN recht van voorkoop.

Er is geen VEN-gebied gelegen binnen het studiegebied VEN-gebieden. Het studiegebied ligt wel op korte afstand van het VEN-gebied 'De Mombeek'

In aanvulling op het VEN wordt ook het Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk (IVON) afgebakend. Dit IVON bestaat uit 150.000 ha natuurverwevingsgebieden en uit natuurverbindingsgebieden. In tegenstelling tot het VEN kan de Vlaamse Overheid slechts stimulerend optreden ten aanzien van particuliere eigenaars en grondgebruikers. Er is geen IVON-gebied gelegen binnen of in de buurt van de perimeter van het aquaduct.

Landschappelijke waardering

Zie kaart 4 in bijlage

De wet op het behoud van monumenten en landschappen werd goedgekeurd op 7 augustus 1931. Hierdoor werd het mogelijk monumenten en landschappen bij Koninklijk Besluit te rangschikken en onder bescherming van de overheid te plaatsen. Het duurt tot het decreet van 14 juli 1993 voor er in verband met de Beschermd Landschappen wijzigingen worden aangebracht.

Daarnaast is er het decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van Monumenten en Stads- en Dorpsgezichten, gewijzigd bij de decreten van 18 december 1992, 22 februari 1995, 22 december 1995, 8 december 1998, 18 mei 1999, 7 december 2001, 21 november 2003 en 30 april 2004. Dit decreet is meestal toegepast in een stedelijke omgeving of in dorpskernen.

Op 16 april 1996 volgt een decreet betreffende de Landschapszorg (gewijzigd bij decreet van 18 mei 1999, 8 december 2000, 21 december 2001, 19 juli 2002 en 13 februari 2004). Hierin staat dat de eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en vruchtgebruikers van een voorlopig of definitief beschermd landschap verplicht zijn tot de nodige instandhoudings- en onderhoudswerken, het in goede staat te houden en het niet te ontsieren, te beschadigen of het landschap te vernielen.

In 2003 en 2004 volgen uitvoeringsbesluiten die het beheer in de beschermde landschappen regelen. De uitvoeringsbesluiten regelen ook de rol van een beheercommissie en geven toelichting bij het premiestelsel voor de opmaak van een landschapsbeheerplan en de uitvoering van beheermaatregelen.

Het decreet landschapszorg van 1996 werd op 13 februari 2004 aangevuld met een juridische basis voor het behoud en de zorg van landschapskenmerken en -waarden van ankerplaatsen en erfgoedlandschappen.

In 2001 werd in opdracht van de Vlaamse Overheid een landschapsatlas opgesteld. Deze inventaris beschrijft en evalueert de landschappelijke relictgebieden van Vlaanderen op macroschaal (1/250.000). Daaruit werd een gewenst landschapsbeleid ontwikkeld ter ondersteuning van het gewestelijke en provinciale niveau. De landschapsatlas en aanverwante inventarissen, voornamelijk de landschapskenmerkenkaart, kenden een vertaling in provinciale ruimtelijke structuurplannen.

Het aangepaste decreet geeft de mogelijkheid landschapsatlas en landschapskenmerkenkaart vast te stellen en op basis daarvan financiële bijdragen toe te kennen.

Zo stelt het Ministerieel Besluit van 14 juli 2004 relictzones vast op basis van de landschapsatlas. In deze relictzones kan een supplementaire vergoeding worden toegekend aan beheerpakketten gericht op kleine landschapselementen.

Het aanduiden van erfgoedlandschappen gebeurt in twee fasen. In een eerste fase krijgen de ankerplaatsen, geactualiseerd vanuit de landschapsatlas, een juridische basis. De ankerplaatsen zijn de meest waardevolle landschappen van Vlaanderen. Ze zijn opgenomen in de landschapsatlas. Op basis van het nieuwe decreet kunnen zij worden aangeduid bij Besluit van de Vlaamse Regering. Bij de definitieve aanduiding worden de typische kenmerken en waarden van het landschap vastgelegd. Dit verloopt in twee stappen, een voorlopige aanduiding en een definitieve aanduiding na advisering van verschillende administraties en de betrokken provincie en gemeenten. Het aanduiden van ankerplaatsen bindt overheden, geen burgers. Een tweede fase start wanneer voor een gebied met een ankerplaats een ruimtelijk uitvoeringsplan wordt opgemaakt. Wanneer een ankerplaats wordt aangeduid in een ruimtelijk uitvoeringsplan, spreekt men van een erfgoedlandschap. Aan het beheer van erfgoedlandschappen is, zoals bij beschermde landschappen, een uitgebreid premiestelsel gekoppeld. Momenteel is de aanduiding van de meeste ankerplaatsen echter nog niet definitief.

De volledige wetteksten kunnen worden geraadpleegd via www.onroenderfgoed.be, rubriek "informer".

Binnen het studiegebied is het noordelijk deel gelegen binnen de voorgestelde ankerplaats 'Kasteel van Beto en Beukenberg met Romeinse Weg' (nog niet definitief

vastgelegd). Bijna het ganse gebied ligt ook binnen een relictzone 'Bovenlopen van de Mombeek' of 'Tongeren'.

2.2.3. Maatregelen ter bescherming van het milieu

Milieuvergunning (Vlarem I en II)

Voor de uitbating van een land- of tuinbouwbedrijf zijn een aantal vergunningen nodig. Eén van de nodige vergunningen is de milieuvergunning. Deze wordt geregeld via het decreet van 28 juni 1985, Vlarem I en II zijn uitvoeringsbesluiten bij dit decreet. Ze bepalen de modaliteiten voor de procedures en benoemen alle vergunningsplichtige activiteiten. Er zijn vergunningen nodig voor een stookolietank, voor het lozen van afvalwater, voor standplaatsen om dieren te houden, enz. Ook voor landbouw worden de veeteeltbedrijven hierbij ingedeeld in klassen, al naargelang het aantal dieren en de ligging van het bedrijf.

Specifiek voor varkens- en pluimveebedrijven zijn er afstandsregels opgenomen. Deze bepalen de minimale afstanden tot volgende gewestplanbestemmingen: woon- en woonuitbreidingsgebied, natuurgebied met wetenschappelijke waarde, natuurreservaat, bosreservaat en gebied voor verblijfsrecreatie. De minimale afstand is afhankelijk van het aantal waarderingspunten van de stal en de gewenste mestproductie voor varkens of het aantal plaatsen voor pluimvee. De regels zijn nu uniform zowel voor open als gesloten varkensbedrijven.

Mestwetgeving

Zie kaart 6 in bijlage

Met het decreet van 22 december 2006 werd het nieuwe mestdecreet goedgekeurd: "het decreet houdende de bescherming van water tegen de verontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen". Sinds 1 januari 2007 is dit van kracht en is heel Vlaanderen kwetsbaar gebied water. Dit wil zeggen dat er in principe nergens meer dan 170 kg stikstof/ha uit dierlijke mest bemest mag worden.

In bepaalde gebieden en voor bepaalde teelten en teeltcombinaties is het wel mogelijk om een uitzondering, de zogenaamde derogatie, te krijgen om toch meer te mogen bemesten.

Concreet is het mogelijk om tot 250 kg stikstof uit dierlijke mest per hectare en per jaar te bemesten voor grasland en maïs na gras en tot 200 kg voor zowel wintertarwe met onmiddellijk nadien een groenbemester als voor suiker- en voederbieten.

De volledige zone van het aquaduct valt onder de algemene norm met mogelijkheid om derogatie aan te vragen.

Door het verstrengen van de bemestingsnorm is het mestoverschot gestegen en daardoor ook de grondbehoefte. Bedrijven kunnen wel nog groeien door nutriënten-emissierechten van stopgezette bedrijven over te nemen. Bij elke overname geldt evenwel een afroaming van 25 %.

Eenzijds zijn er deze beperkingen voor mestafzet die vastgelegd zijn in maximale normen per ha. Anderzijds wordt de productie van dierlijke mest een halt toegeroepen. Dit wordt gerealiseerd door de nutriëntenemissierechten. Elk bedrijf mag een bepaalde hoeveelheid mest produceren. Deze hoeveelheid is gebaseerd op de mestproductie van het jaar 1995, 1996 of 1997. In een aantal gevallen was de toekenning van een hogere nutriëntenemissie mogelijk, evenwel steeds beperkt tot het maximum van de vergunde mestproductie. Bovendien zijn de "grote" mestproducenten verplicht hun mestoverschotten te verwerken en/of te exporteren.

Daarnaast is het verplaatsen van een zonevreemde uitbating naar agrarisch gebied mogelijk. In het kader van ruilverkaveling, landinrichting, natuurinrichting en/of onteigening van openbaar nut is een herlokalisatie van een bestaande veeteeltinrichting mogelijk zonder reductie van de overgeplaatste milieuvergunning en nutriëntenhalte. In al deze gevallen mag de stop te zetten inrichting geen stopzettingsvergoeding verkregen hebben in het kader van het decreet van 9 maart 2001 en moeten de nieuwe stallen voldoen aan door de Vlaamse Regering bepaalde voorwaarden met betrekking tot de ammoniakemissies en de toepassing van beste beschikbare technieken.

Decreet natuurbehoud

Het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijke milieu gewijzigd door de decreten van 18 mei 1999 en juli 2002.

Het decreet bepaalt de principes en maatregelen voor het behoud en de ontwikkeling van natuur in het Vlaamse Gewest. Voor de landbouw is art. 9 een belangrijk gegeven. Art. 9 stelt: "De instandhouding van de natuur wordt beoogd maar de bedrijfsvoering en het teeltplan conform de ruimtelijke bestemming kan niet worden geregeld,...". Er wordt weliswaar een uitzondering gemaakt voor de verschillende vormen van groengebieden, maar in principe bepaalt de landbouwer dus zelf welke gewassen hij teelt, wanneer hij maait enz.

2.2.4. Het Archeologiedecreet

Het decreet op het archeologisch patrimonium van 30 juni 1993 regelt de bescherming, het behoud, het herstel en de instandhouding van het archeologisch patrimonium. Bedoeling is dat het archeologisch goed bewaard en beschermd blijft tegen

beschadiging of vernieling. De eigenaars en gebruikers van een archeologisch monument of zone zijn verplicht zorg te dragen voor instandhouding en onderhoud van archeologische monumenten.

Het decreet maakt het mogelijk om bepaalde goederen te beschermen. Een bescherming legt een aantal algemene beschermingsvoorschriften op die zijn verwoord in artikel 3 tot en met 6 van het uitvoeringsbesluit op het archeologiedecreet.

Een aantal werkzaamheden mogen niet uitgevoerd worden zonder vergunning. Dit zijn ondermeer:

- het eerste diepploegen van akkerland
- de ontstronking van bosterreinen
- het oprichten van gebouwen
- het wijzigen van de perceellering
- het aanplanten van bomen en heesters

Normaal gezien mogen deze beperkingen geen grote problemen opleveren voor de landbouw in het studiegebied. Vooral omdat er geen bedrijfszetels binnen het gebied gelegen zijn en omdat er nu ook al nauwelijks aan diepploegen wordt gedaan.

Artikel 26 van het decreet archeologiedecreet meldt bovendien: “De algemene en bijzondere beschermingsvoorschriften mogen de bestaande exploitatie van de bossen en de bedrijfsvoering van een landbouwbedrijf niet belemmeren, zolang deze activiteiten de aanwezige archeologische monumenten niet beschadigen.”

Een bescherming kan ook een aantal bijzondere beschermingsvoorschriften opleggen (meestal slechts een opheffing van bepaalde algemene voorschriften).

Het beschermingsdossier voor het aquaduct is nu in opmaak. Normaal wordt het dan toegevoegd aan een lijst en wordt er een voorlopige bescherming van kracht. De eigenaars van de gronden worden dan op de hoogte gebracht en zijn op hun beurt verplicht om de gebruikers op de hoogte te stellen. Er zal dan een openbaar onderzoek volgen (georganiseerd door de gemeente) waar iedere belanghebbende opmerkingen of bezwaren kan formuleren. Op basis hiervan wordt dan door het Agentschap R-O Vlaanderen een verslag opgemaakt en een advies ingediend bij de bevoegde minister. Na advies van Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, afdeling Archeologie, beslist dan de Vlaamse regering of het aquaduct definitief beschermd wordt of dat de voorlopige bescherming wordt opgeheven.

3. BESCHRIJVING VAN DE LANDBOUWKUNDIGE ASPECTEN VAN HET GEBIED

In dit deel worden enkele algemene aspecten besproken die mee bepalend zijn voor het belang van het studiegebied voor de landbouw. Het gaat hier om aspecten die niet gelinkt zijn aan specifieke bedrijven. Bedrijfskenmerken komen aan bod in het volgende hoofdstuk.

Het is met dit project niet de bedoeling om gronden te onttrekken aan de landbouwsector. De haalbaarheid van de bescherming van het aquaduct hangt echter in sterke mate af van de waarde van de percelen voor de landbouwbedrijven. Meer waardevolle percelen zal een landbouwer allicht niet vlug onder grasland willen leggen en zeker niet willen verkopen.

Er ligt in totaal 20,25ha landbouwgrond binnen de perimeter, verdeeld over 38 percelen. Een belangrijke opmerking die hierbij gemaakt moet worden is wel dat de meeste percelen slechts gedeeltelijk binnen de perimeter liggen en gedeeltelijk erbuiten. Wordt de totale oppervlakte van de betrokken landbouwpercelen beschouwd, dan gaat het over een veel grotere oppervlakte, nl.81,4 ha.

3.1. Bodemtype en bodemgeschiktheid (textuur en drainageklasse)

Zie kaarten 7, 9, 10 en 11 in bijlage

Het type van de bodem is zeer belangrijk omdat die de vruchtbaarheid en de bewerkbaarheid mee beïnvloedt.

De gronden binnen de perimeter van het aquaduct worden op de bodemkaart vooral aangeduid als antropogeen, d.w.z. sterk door de mens beïnvloed. Dit heeft uiteraard te maken met de aanwezigheid van het aquaduct. Rondom bestaan de bodems echter volledig uit droge leembodems (overwegend klassen aba, niet-gleyige leemgronden met textuur B horizont en abp, niet-gleyige leemgronden zonder textuurontwikkeling). Dit zijn overwegend zeer vruchtbare bodems, vooral geschikt voor akkerbouw en weiland. Tuinbouw komt op deze bodems in principe minder voor omdat ze nogal zwaar zijn om te bewerken.

3.2. Potentiële erosiegevoeligheid

Zie kaart 16 in bijlage

De potentiële bodemerosiekaart, opgesteld door Afdeling Land, geeft voor verschillende percelen een score naar gelang men vermoedt dat een perceel meer of minder erosiegevoelig is. De kaart geeft een modelmatige benadering van de erosiegevoeligheid van een perceel. Deze erosiegevoeligheid werd bepaald aan de hand van reliëf, teelt, perceelsvorm en bodemtype.

Het is belangrijk te weten dat het hier gaat over een potentiële erosiekaart. De werkelijke erosie kan hiervan afwijken. De kaart is opgesteld op basis van de perceelsregistratie van ALV. Als gevolg hiervan staan niet alle landbouwpercelen van het gebied erop aangeduid. Onderstaande tabel geeft de verdeling weer van de verschillende percelen in het studiegebied volgens de potentiële erosiegevoeligheidskaart.

Tabel 1: Potentiële erosiegevoeligheid van de percelen in het studiegebied

Bron: potentiële erosiegevoeligheidskaart Afdeling Land

Erosiegevoeligheid	Aantal percelen	Oppervlakte (ha)	% Totaal
Zeer hoog	3	0,15	0,9
Hoog	12	5,6	33,7
Gemiddeld	5	1,98	11,9
Laag	13	7,55	45,4
Zeer laag	4	1,4	8,4
Verwaarloosbaar	1	0,07	0,4
Totaal	38	16,6	100

Het grootste deel van het gebied scoort laag, gemiddeld of hoog op potentiële erosiegevoeligheid. De percelen in het zuiden van het gebied zijn gemiddeld het erosiegevoeligst.

3.3. Kavelstructuur

3.3.1. Huiskavel/veldkavel

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen veldkavels en huiskavels. Huiskavels zijn de landbouwpercelen die te bereiken zijn vanuit de bedrijfszetel zonder dat men een weg of een gracht moet oversteken. Het zijn m.a.w. de percelen rond de bedrijfszetel. In de gangbare landbouw is deze huiskavel vooral van belang voor de melkveehouders. De veldkavels zijn de percelen die niet behoren tot de huiskavel.

Er wordt uitgegaan van een minimum van één hectare huiskavel per vier melkkoeien. Aan de hand van dit gegeven en het aantal melkkoeien per bedrijf kan de minimale oppervlakte huiskavel per bedrijf worden berekend. Als de huiskavel groter is dan dit minimum, bevordert dit de mogelijkheden voor rotatie van teelten. Voor een duurzaam bodemgebruik is dit van groot belang. Daarnaast zorgt een grotere huiskavel ook voor een betere en efficiëntere benutting van de beschikbare arbeid, voor een besparing op voederkosten en voor vermindering van het brandstofgebruik. Algemeen kan men dan ook stellen dat een huiskavel een zo groot mogelijk aaneengesloten blok is dat grenst aan de bedrijfsgebouwen.

Drie percelen die geheel of gedeeltelijk in het studiegebied gelegen zijn behoren tot de huiskavel van een vleesveebedrijf. Het gaat om een oppervlakte van zo'n 2,6ha van het studiegebied die huiskavel is. De rest van de percelen in het studiegebied zijn veldkavels.

3.3.2. Afstand tot de bedrijfszetel

Zie kaart 13 in bijlage

Onderstaande tabel toont de afstand tot de bedrijfszetel van de betrokken percelen. Hieruit blijkt dat de betrokken percelen meestal vrij dicht bij de bedrijfszetels gelegen zijn.

Tabel 2: Afstand tot de bedrijfszetel voor de betrokken percelen

Bron: mestbank

Afstand tot de bedrijfszetels	Aantal Percelen	Opp. (ha)	Opp. (%)
< 500m	10	2,8	13,8
500m-1km	10	3,8	18,8
1km-5km	11	7,8	38,5
>5km	6	3,6	17,8
Geen gegevens	1	2,25	11,1
Totaal	38	20,25	100

3.3.3. Gemiddelde perceelsgrootte

De gemiddelde perceelsoppervlakte van de geregistreerde percelen bedraagt 2,14 ha (volledige percelen dus niet enkel het deel dat gelegen is binnen de perimeter van het aquaduct). Ter vergelijking: de gemiddelde perceelsoppervlakte in Limburg bedraagt 1,5 ha. Dit hogere gemiddelde is een indicator voor een lage versnipperingsgraad van de landbouwpercelen in het gebied, een gevolg van de ruilverkaveling Widoioie.

Een grote kavel is een belangrijke landbouweconomische troef. De voordelen van de grotere percelen bestaan uit twee delen. Enerzijds zijn er minder kosten per ha als de percelen groter worden (minder wendakkers enz.). Anderzijds zijn er meer opbrengsten omwille van de kleinere verliezen aan de randen van het perceel en is er een betere gewascontrole. Indien er grotere percelen zijn, kan immers worden verondersteld dat de gewascontrole meer accuraat gebeurt.

3.3.4. Eigendomsstructuur

Bij de enquêtering werd voor elk betrokken perceel gevraagd of dit in eigendom is van de gebruiker of niet. Dit is ook van belang voor rechtszekerheid, maar ook voor de flankerende maatregelen.

In het studiegebied is slechts 35 % van de geënquêteerde percelen in eigendom van de gebruiker. Dit zit rond het gemiddelde voor de landbouw in Vlaanderen. De andere percelen worden gepacht.

3.4. Agrarisch Bodemgebruik

Zie kaart 12 in bijlage

Onderstaande tabel geeft de teelten weer die aanwezig waren binnen het studiegebied in 2007. Er moet wel bij vermeld worden dat dit uiteraard slechts een momentopname is. Er moet rekening gehouden worden met teeltrotaties.

Tabel 3: Oppervlakte per teelt in het studiegebied

Bron: perceelsregistratie 2007

Teelt	Oppervlakte (ha)	% totaal
Tijdelijk grasland	0,59	2,91
Suikerbieten	1,29	6,36
Silomaïs	0,49	2,40
Korrelmaïs	0,07	0,34
Wintertarwe	6,95	34,17
Wintergerst	6,89	33,90
Luzerne	0,05	0,23
Aardappelen	0,25	1,22
Fruitteelten meerjarig	1,64	8,07
Spinazie	1,09	5,38
Wortel	1,01	5,01
Totaal	20,25	100

Het agrarisch bodemgebruik wordt in het studiegebied voor meer dan 75 % bepaald door akkerland, hoofdzakelijk graangewassen, maar ook suikerbieten en aardappelen.

Verder komt er ook redelijk veel grove groenteteelt voor (groenten geteeld voor de industrie) en laagstam fruitteelt (peren). Voedergewassen en grasland komen slechts zeer sporadisch voor. Het grasland dat aanwezig is, is bovendien tijdelijk. 1,64 ha van het gebied is in gebruik als laagstam fruitteelt. Dit is gunstig voor de bescherming van het aquaduct, omdat bij laagstam fruitteelt de bodem voortdurend bedekt blijft en niet wordt omgeploegd.

3.5 Landbouwyperingskaart

Zie kaart 8 in bijlage

De landbouwyperingskaart van Vlaanderen geeft aan verschillende gebieden een beoordeling op basis van hun waarde voor de landbouw. Deze beoordeling is gebaseerd op vier groepen van parameters, namelijk: bodemgeschiktheid, bemestingsnormen, perceelsstructuur en bedrijfskenmerken.

Veruit het grootste deel van de landbouwgrond binnen het gebied krijgt op de landbouwyperingskaart een zeer hoge score voor landbouw, wat duidt op zeer waardevol landbouwgebied. Dit is vooral te danken aan de goede perceelsstructuren, de zeer vruchtbare leemgronden en de algemene bemestingsnormen in het gebied. Enkel een kleine strook van 0,6ha in het zuiden van het gebied heeft “maar” een hoge score voor landbouw. Dit komt omdat de perceelsstructuren hier iets meer versnipperd zijn.

4. BESCHRIJVING VAN DE GEBRUIKERS IN HET STUDIEGEBIED

Dit hoofdstuk geeft een beschrijving van de landbouwbedrijven die gronden in gebruik hebben binnen het studiegebied. Zoals eerder vermeld zijn er volgens de gegevens van de perceelsregistratie 20 gebruikers in het gebied. Hiervan werden 19 bedrijven daadwerkelijk geënquêteerd. Eén bedrijf kon niet tijdig gecontacteerd worden.

4.1. Lokalisatie van de bedrijven

De bedrijven die gronden gebruiken in het studiegebied zijn hoofdzakelijk gevestigd binnen de gemeente Tongeren. Dit is uiteraard logisch, aangezien het studiegebied zich volledig op het grondgebied van Tongeren bevindt.

Tabel 4: Aantal bedrijven volgens ligging van de bedrijfszetel

Bron: Mestbank + enquête

	Aantal bedrijven
Borgloon	1
Heers	2
Herstappe	1
Kortesseem	3
Riemst	1
Tongeren	11
Onbekend	1
Totaal	20

In het studiegebied zelf zijn er geen bedrijfszetels gelegen.

4.3 Typologie van de bedrijven

Volgende tabel geeft weer door welk type van bedrijven de gronden in het studiegebied gebruikt worden.

Tabel 5: Aantal bedrijven binnen het studiegebied volgens bedrijfstype

Bron: Mestbank + enquête

Bedrijfstype	Aantal bedrijven
Varkens- akkerbouw	2
Varkens-groenten-akkerbouw	1
Fruit	1
Akkerbouw	5
Akkerbouw-fruit	2
Akkerbouw-fruit-vleesvee	1
Vleesvee	4
Vleesvee-akkerbouw	3
Onbekend	1
Totaal	20

Van de 19 bedrijven waarover gegevens beschikbaar zijn er 10 gespecialiseerde bedrijven (slechts 1 productierichting). De overige 9 bedrijven zijn gemengd. Vleesvee (zoogkoeien) en akkerbouw zijn de richtingen die het vaakst voorkomen. Daarnaast zijn er ook enkele fruitbedrijven en varkenshouders, alsook 1 bedrijf dat grove groenteteelt als nevenrichting heeft.

4.2. Sociologische kenmerken

4.2.1. Leeftijd

De gemiddelde leeftijd van de 19 geënquêteerde landbouwers bedraagt 50 jaar. Dit zit rond het gemiddelde voor de provincie Limburg. Vier landbouwers zijn ouder dan 60 jaar, waarvan er 2 ouder zijn dan 65. Eén hiervan is gepensioneerd.

Tabel 6: Leeftijd van de bedrijfsleiders

Bron: Enquête

Leeftijd (jaar)	Aantal
30-40	2
40-50	7
50-60	6
+60	4
Onbekend	1
Totaal	20

4.2.2. Inkomensvorming gezin

Onderstaande tabel toont de inkomensvorming van de gezinnen van de geënquêteerde bedrijven.

Tabel 7: Aantal bedrijven binnen het studiegebied volgens gezinsinkomen

Bron: Enquête

Gezinsinkomen	Aantal
Uitsluitend landbouw	8
Landbouw hoofdaandeel niet-landbouw aanvullend	7
Niet-landbouw hoofdaandeel, landbouw aanvullend	4
Onbekend	1
Totaal	20

Van de 20 bedrijven zijn er 8 waarvan het gezinsinkomen volledig uit landbouw bestaat. Voor 7 bedrijven is landbouw het hoofdaandeel van het gezinsinkomen en zijn niet-landbouwactiviteiten aanvullend, meestal gaat het hier dan om de echtgenote die gaat werken. Tot slot zijn er nog 4 bedrijven waarvoor het grootste deel van het gezinsinkomen van buiten de landbouw komt en landbouw aanvullend is. Dit zijn vooral hobbybedrijven.

4.3. Bedrijfsvorm

Zoals elders in Vlaanderen werken de meeste bedrijven onder persoonlijke naam. Er zijn enkele bedrijven die één of andere vorm van vennootschap hebben.

4.4. Bedrijfseconomische kenmerken

4.4.1. Productieomvang

Zie kaart 15 in bijlage

De economische productieomvang van de geënquêteerde bedrijven werd berekend op basis van het Bruto Standaard Saldi (BSS). Dat is een maat voor economische omvang en omzet van een landbouwbedrijf. Deze worden jaarlijks gepubliceerd door het ministerie van landbouw, centrum voor landbouweconomie.

De BSS worden berekend per dier en per ha van een bepaalde teelt. Op basis van het aantal dieren en de oppervlaktes, kan dan het gehele saldo per bedrijf worden berekend. Op basis hiervan kunnen de bedrijven dan worden ingedeeld in grootteklassen, soms ook wel leefbaarheidsklassen genoemd omdat grotere bedrijven verondersteld worden beter leefbaar te zijn dan kleinere.

De cijfers geven echter alleen de economische omvang weer, het is geen maat voor het arbeidsinkomen er bedrijf. Dat hang uiteraard af van de toegevoegde waarde die het bedrijf realiseert en van de intrestlasten die een bedrijf draagt.

Tabel 8: Aantal bedrijven binnen het studiegebied volgens de economische productieomvang van de bedrijven

Bron: Mestbankregistratie + enquête en eigen berekeningen

	Aantal bedrijven
Klein	6
Vrij klein	3
Matig	1
Vrij groot	2
Groot	7
Onbekend	1
Totaal	20

Zoals overal in Vlaanderen zijn er nogal wat kleinere bedrijven actief in het gebied. Dit zijn meestal hobbyboeren of nevenberoepers.

4.4.2. Bedrijfsoppervlakte

De gemiddelde bedrijfsoppervlakte van de bedrijven in het studiegebied is 33,7 ha. Samen hebben de bedrijven dan ook 674 ha in totaal in gebruik. De oppervlakte binnen het studiegebied maakt voor de bedrijven gemiddeld 3% uit van het totale bedrijfsoppervlakte. Voor sommige bedrijven is dit percentage echter veel groter. Drie bedrijven hebben meer dan 10% van hun gronden binnen de perimeter liggen. Eén

bedrijf heeft zelfs meer dan een kwart van de gronden in het gebied. Het gaat hier dan wel om een uitbollend bedrijf.

Onderstaande tabel toont het aantal bedrijven in functie van de totale bedrijfsoppervlakte. Heel wat bedrijven hebben in termen van oppervlakte een klein bedrijf. De helft van de bedrijven in het studiegebied heeft een totale bedrijfsoppervlakte van minder dan 30ha.

Tabel 9: Aantal bedrijven in functie van de totale bedrijfsoppervlakte

Bron: Enquête + mestbank

Bedrijfsoppervlakte (ha)	Aantal bedrijven
0-10	5
10-20	3
20-30	2
30-40	3
40-50	2
>50	4
Onbekend	1
Totaal	20

4.4.3. Ruwvoederbalans

Traditioneel worden voeders onderverdeeld in ruw- en krachtvoerders. Er is echter geen eenduidige definitie van het begrip ruwvoeder. Gras en maïs worden algemeen als ruwvoeder bestempeld, granen zijn krachtvoerders. Maar daartussen schuilen een hele reeks voedermiddelen die afhankelijk van de criteria als ruw- of als krachtvoeder benoemd worden.

Tabel 10: Indeling van de voedermiddelen

Ruwvoerders	Krachtvoerders
Gras, graskuil en hooi	Granen en hun bijproducten
Maïskuil e.a. kuil van deegrijpe granen	Andere zaden
Stro	Bijproducten van de oliebereiding
Wortel- en knolgewassen	Dierlijke voedermiddelen

Omwille van de karakteristieke spijsvertering van schapen en runderen is er in die sectoren steeds een deel ruwvoerders nodig in het rantsoen. De dieren moeten immers een minimum aan structuurhoudende voeders krijgen.

Het is bovendien zo dat er meestal goedkoper geproduceerd kan worden op basis van ruwvoerders dan op basis van krachtvoerders. Het is dus interessanter melk en vlees te produceren op basis van ruwvoerders.

Het is dan ook van belang dat er voldoende ruwvoerders zijn op een bedrijf. Dat kan worden nagegaan aan de hand van een ruwvoederbalans. Deze balans, weergegeven als de verhouding van het ruwvoeraanbod tot de ruwvoederbehoefte, duidt aan of een veeteler met zijn huidige teeltplan voldoende ruwvoerders kan telen om zijn veestapel gedurende een jaar te voederen. Indien de verhouding aanbod tot behoefte kleiner is dan 80 %, dan voldoet het aanbod de behoefte niet en ontstaat er een tekort aan ruwvoerders. Is de verhouding begrepen tussen 80 en 130 % dan heerst er evenwicht op het bedrijf. Is de verhouding groter dan 130 % dan is er sprake van een overschot dat eventueel verkocht kan worden.

Onderstaande tabel toont het aantal bedrijven volgens de ruwvoederbalans.

Tabel 11: De ruwvoederbalans van de bedrijven

Bron: Mestbank

Ruwvoederbalans	Aantal bedrijven
Geen ruwvoederbehoefte	6
Tekort aan ruwvoeder	3
Evenwicht	5
Overschot aan ruwvoeder	5
Groot overschot	1
Totaal	20

Van de 20 bedrijven zijn er 6 die geen ruwvoederbehoefte hebben. Van de overige bedrijven beschikken de meeste bedrijven over voldoende ruwvoerders. Drie bedrijven hebben een tekort aan ruwvoerders en zijn bijgevolg aangewezen op de aankoop ervan. Vijf bedrijven kunnen overschotten verkopen. Het zijn vooral de bedrijven die rond het evenwicht schommelen, die het meest kwetsbaar zijn. Een verlies van een deel van de beschikbare oppervlakte betekent dat deze bedrijven hun bedrijfsvoering moeten aanpassen en dat is niet altijd evident.

4.4.4. Mestbalans (grondgebondenheid)

De ecologische kringloop is van bijzonder groot belang in de landbouw. Planten worden geteeld als dierlijke voeders. Deze voeders worden door het vee omgezet tot hoogwaardige eiwitten voor menselijke consumptie. Maar deze dieren produceren tegelijk ook mest die als grondstof functioneert voor de plantaardige productie. Op die manier wordt de kringloop gesloten. Wie dacht met de moderne landbouw te kunnen ontsnappen aan deze kringloopprincipes, is bedrogen uitgekomen. De problemen voor mestafzet vormen vandaag een levensgrote bedreiging voor onze landbouw.

In het studiegebied bevinden zich zowel bedrijven met een tekort aan gronden als een overschot. Meestal hebben de melkveebedrijven een meststoffenbalans die in evenwicht is. Het zijn vooral bedrijven met een hoge veebezetting of met een extensieve graslanduitbating, met beperkte bemestingsmogelijkheden, die niet kunnen voldoen aan de grondbehoefte van het bedrijf.

Tabel 12: Mestbalans van de bedrijven

Bron: Mestbank

Mestbalans	Ruimte vrij voor mestafzet
Ruimte vrij voor mestafzet	8
Evenwicht	6
Klein mestoverschot	2
Groot mestoverschot	3
Onbekend	1
Totaal	20

Acht bedrijven hebben ruimte om mest van andere bedrijven af te zetten. Dit zijn vooral de zuivere akkerbouw- en fruitteeltbedrijven. De bedrijven met overschotten zijn vooral de varkenshouders.

4.5. Oppervlakte binnen de perimeter

Onderstaande tabel toont het aantal bedrijven volgens de oppervlakte binnen de verschillende projectdeelgebieden.

Gezien het belang van akkerbouw in het gebied is de absolute oppervlakte zeer belangrijk voor de inkomensvorming. Akkerbouwteelten als suikerbieten, aardappelen en wintertarwe zijn een directe inkomensbron. Als norm kan worden gesteld dat het verlies van 5 ha "overleefbaar" is voor een landbouwbedrijf. Er is echter geen enkel bedrijf dat meer dan 5ha in gebruik heeft binnen het gebied.

Tabel 13: Aantal gebruikers verdeeld volgens oppervlakte in het studiegebied

Bron: Mestbank + enquête

Oppervlakte in gebruik binnen gebied (ha)	Aantal bedrijven
0-1	9
1-3	10
3-5	1
Totaal	20

4.6. Verbrede en meer milieuvriendelijke vormen van landbouw

De meeste landbouw in het gebied is gangbare landbouw. Heel wat landbouwers maken gebruik van groenbemesters en een aantal landbouwers (2 bedrijven) doen een deel van de onkruidbestrijding mechanisch. Geen enkele landbouwer werkt biologisch, wat op dit aantal in vergelijking met de rest van Vlaanderen een normaal gegeven is.

Maar globaal gezien worden naast de primaire agrarische productie weinig andere activiteiten ondernomen op de bedrijven. Een tweetal bedrijven doet in beperkte mate aan rechtstreekse verkoop van producten. Eén bedrijf doet aan hoevetoerisme.

Twee bedrijven zijn nu samen bezig met de bouw van een vergistingsinstallatie. Nog eens twee landbouwers in het gebied hebben een beheersovereenkomst hamsters afgesloten. Dit is een bijzondere BO die specifiek is voor deze regio en die gericht is op de bescherming van de hamster.

4.7. Perspectieven

De meeste landbouwers kenden de laatste jaren weinig verschuivingen in hun bedrijfsvoering. Enkele bedrijven zijn de afgelopen jaren begonnen met een nieuwe teelt. Heel wat bedrijven doen nog regelmatig investeringen, vooral in grond en machines. Investerings getuigen van een dynamiek binnen de land- en tuinbouw en van consolidering of uitbreiding van het bedrijf met het oog op de toekomst.

Van de 19 geënquêteerde bedrijven zijn er acht die hun bedrijf de komende jaren nog zouden willen uitbreiden. Tien anderen gaven te kennen verder te willen doen zoals ze nu bezig waren. Slechts één bedrijfsleider gaf expliciet te kennen dat hij aan het uitbollen was en dus zijn bedrijf de komende jaren zou willen afbouwen.

Verder zijn heel wat bedrijven van plan om de komende 5 jaar investeringen te doen in machines en/of gebouwen.

4.7.1. Opvolging

In onderstaande tabel komt de opvolgingssituatie bij de bedrijven aan bod. In de enquête werd gepeild of de opvolging van het bedrijf al dan niet verzekerd is. Voor een aantal bedrijfsleiders was de vraag naar opvolging niet relevant gezien de jonge leeftijd (< 45 jaar) van de bedrijfsleider en de eventuele kinderen. Hun antwoord werd weergegeven in de categorie “niet van toepassing”.

Van de bedrijven met een bedrijfsleider ouder dan 45 jaar, zijn er 6 die verklaren zeker een opvolger te hebben. Globaal genomen kan dus worden gesteld dat er voor 14 bedrijven in de nabije toekomst geen opvolgingsproblemen opduiken.

Vier bedrijven hebben zeker geen opvolger. De overige bedrijven weten nog niet of ze een opvolger hebben omdat het op dit moment nog te vroeg is om hierover een uitspraak te doen. Dit zijn meestal bedrijfsleiders die zelf nog een lange carrière voor de boeg hebben.

Tabel 13: Opvolging van de geënquêteerde bedrijven

Bron: Enquête

	Aantal bedrijven
Opvolger	6
Geen opvolger	4
Weet het nog niet	1
Niet van toepassing	8
Onbekend	1
Totaal	20

4.7.2. Uitbollende bedrijven

Slechts één van de geënquêteerde bedrijfsleiders gaf aan de komende 3-4 jaar te zullen stoppen. De bedrijfsleider van dit bedrijf nadert zijn pensioen. Nog twee andere bedrijven hebben bedrijfsleiders van boven de 65. Eén van deze bedrijven heeft waarschijnlijk geen opvolger. Voor het andere bedrijf is het voorlopig nog onzeker. Verder is er nog 1 bedrijf waarvan de bedrijfsleider het pensioen nadert, maar dit bedrijf heeft waarschijnlijk een opvolger.

Algemeen kan dus gesteld worden dat slechts 2 à 3 bedrijven in het studiegebied echt als uitbollend beschouwd kunnen worden. Dan nog zal het nog enkele jaren duren voor deze bedrijven er daadwerkelijk mee zullen stoppen.

5. HOUDING VAN DE LANDBOUWERS

In dit hoofdstuk wordt de houding van de landbouwers ten aanzien van de bescherming van het aquaduct en van mogelijke flankerende maatregelen weergegeven.

5.1 Houding t.o.v. bescherming van het aquaduct

De meeste landbouwers staan eerder sceptisch tegenover het project. De teneur bij de meesten was dat ze het nut er niet van inzien. Van de 19 geënquêteerde landbouwers waren er maar 4 die te kennen gaven dat ze het zelf nuttig vinden om het aquaduct te beschermen. Enkelen gaven de opmerking dat ze het een zoveelste beperking voor de landbouw vinden.

De enquête en de toelichtingvergadering waren wel het eerste contact dat de landbouwers hadden met de overheid, een eerste kennismaking met het project en met de flankerende maatregelen. Dit eerste contact was een zeer belangrijke stap in het creëren van een draagvlak tussen de landbouw en de overheid.

5.2 Bereidheid om gronden onder grasland te leggen

In de enquête werd er gepolst naar de bereidheid om eventueel de gronden die men in gebruik heeft binnen de perimeter van het aquaduct onder grasland te leggen. 6 van de 19 landbouwers gaven aan eventueel hiertoe bereid te zijn, uiteraard wel op voorwaarde dat de vergoeding hoog genoeg is. Het probleem is wel dat het hierbij vooral gaat om landbouwers die slechts een kleine oppervlakte binnen de perimeter hebben. Samen hebben deze 6 bedrijven slechts 3,7ha in gebruik binnen het gebied.

De overige landbouwers zijn niet bereid om hun percelen onder gras te leggen meestal omdat het gewoon niet in hun teeltplan past of omdat ze al veel blijvend grasland rond hun bedrijf hebben. Voor de fruittelers maakt het sowieso niet uit, omdat de bodems bij laagstam fruitteelt toch voortdurend beschermd zijn.

5.3 Bereidheid om erosiebestrijdende maatregelen te nemen

De bereidheid om erosiebestrijdende maatregelen te nemen was groter. Elf landbouwers gaven aan dit te willen overwegen. Sommigen onder hen passen nu al erosiebestrijdingmaatregelen toe. Deze landbouwers gebruiken samen 15,4ha in het studiegebied, oftewel meer dan drie vierde van de landbouwgrond binnen de perimeter. Weliswaar is de voorwaarde dat de vergoeding hoog genoeg is. Een opmerking hierbij is ook wel dat sommigen toch nogal sceptisch waren tegenover niet-

kerende bodembedekking. Vooral omdat niet-kerende bodembewerking lagere opbrengsten geeft in nattere seizoenen.

5.4 Bereidheid om gronden af te staan

Vervolgens werd er ook gevraagd naar de bereidheid om gronden af te staan aan de overheid. Hierbij gaat het zowel over gronden binnen het gebied als over gronden buiten het gebied waarmee andere landbouwers zouden kunnen worden uitgeruild. Slechts één landbouwer gaf echter aan bereid te zijn om gronden te verkopen of verpachte gronden vrij te geven. Dit is een uitbollende landbouwer die over enkele jaren aan zijn pensioen toe is. Over drie of vier jaar zou hij bereid zijn om te verkopen. Deze landbouwer heeft zelf ongeveer 14ha in gebruik, waarvan hij zo'n 6ha in eigendom heeft. Hij heeft wel slechts een klein tipje van 0,08 ha binnen de perimeter van het aquaduct liggen.

5.5 Bereidheid om gronden te ruilen

Er werd ook gevraagd of de bedrijven bereid waren mee te stappen in een ruiloperatie om gronden die ze in het gebied hadden te ruilen tegen gronden buiten het gebied. Acht bedrijven gaven aan dat ze hiertoe eventueel bereid waren. Deze bedrijven hebben samen 7,38ha in gebruik binnen het gebied. Hierbij moet meteen de belangrijke bemerking gemaakt worden dat de meeste betrokken percelen slechts gedeeltelijk binnen de perimeter liggen. Bij een ruiloperatie volstaat het uiteraard niet om enkel de grond binnen de perimeter uit te ruilen, maar moet het hele perceel geruild worden. Hierbij gaat het dan over een grotere oppervlakte van 13,26ha.

6 VOORSTELLEN FLANKEREND BELEID

Het beschermingsdossier op zich zal normaal slechts beperkte effecten hebben op de beroepslandbouw in het gebied. Voor het in de praktijk realiseren van een effectieve bescherming van het aquaduct is het echter aangewezen om verder te kunnen gaan. Daarom worden in dit hoofdstuk een aantal maatregelen besproken die mogelijk kunnen bijdragen tot de bescherming van het aquaduct en tot het creëren van het nodige draagvlak. .

6.1 Algemeen: Informatie verschaffen

Een algemene maatregel die altijd van belang is bij projecten die een impact hebben op de landbouw, maar die heel vaak vergeten wordt, is het verschaffen van duidelijke informatie. Voor de betrokken landbouwers is het vaak onduidelijk bij wie zij terecht kunnen voor informatie omtrent het dossier. Daarom is het nodig om de betrokkenen pro-actief te informeren over het opzet, de stand van zaken en de resultaten van de verschillende processen. Er is nood aan een duidelijk aanspreekpunt voor de landbouwers. Uit de enquêtes bleek dat veel landbouwers nog niet goed weten waar het over gaat en wat de bescherming inhoud. De infovergadering en de enquêtes waren wel een belangrijke eerste stap om hen te informeren. In het kader van het beschermingsdossier moeten sowieso de eigenaars worden ingelicht die dan op hun beurt de gebruikers op de hoogte moeten stellen.

6.2 Verwerven en/of uitruilen van gronden

Het ideale scenario voor de bescherming van het aquaduct zou zijn dat de overheid de gronden binnen het perceel van het aquaduct zou kunnen verwerven en dan onder grasland leggen. Eventueel zouden landbouwers dan de gronden verder kunnen beheren via een gebruiksovereenkomst. Verwerven van gronden binnen het gebied zou ofwel rechtstreeks kunnen via aankopen in der minne, ofwel onrechtstreeks door het verwerven van gronden buiten het gebied om gronden die binnen het gebied gelegen zijn uit te ruilen. Dit zou eventueel kunnen via de instrumenten lokale grondenbank en ruilverkaveling in der minne.

Onteigening van de gronden is zeker niet de bedoeling. Dit wordt hier dan ook niet verder besproken.

6.2.1 Aankoop in der minne

Een eerste mogelijkheid voor het verwerven van de gronden is aankoop in der minne, waarbij landbouwers dus vrijwillig verkopen aan de overheid.

Tussen 2005 en 2007 bedroeg de gemiddelde grondprijs van landbouwgrond in Tongeren €19.719,1 per ha, afgerond kan men dus spreken van een prijs van zo'n €20.000 per ha. De prijs voor het verwerven van de volledige 20,25ha landbouwgrond binnen de perimeter van het aquaduct zou dan ook neerkomen op ongeveer € 405.000. Hierbij moet echter wel opgemerkt worden dat het in de meeste gevallen niet zal volstaan om enkel de grond binnen de perimeter van het aquaduct aan te kopen. Deze gronden maken immers deel uit van grotere percelen. In de praktijk zal vaak het ganse perceel moeten worden aangekocht.

Bij bepaalde projecten waarvoor in het kader van het flankerend beleid grondruil nodig is, kan er ook een bijkomende vergoeding voorzien voor het beëindigen van het gebruik, een wijkersstimulus. Dit is een toeslag bij de verkoopprijs.

Het probleem met het scenario van aankoop in der minne is dat er nauwelijks landbouwers bereid zijn om hun gronden te verkopen. Zoals in het vorige hoofdstuk is aangegeven, is er slechts één landbouwer bereid om op relatief korte termijn gronden te verkopen en hij heeft slechts een klein stukje in het gebied. Aankoop in der minne lijkt dan ook geen realistisch scenario.

6.2.2 Grondenbank

Via een lokale grondenbank wordt getracht gronden te ruilen zodat getroffen landbouwers hun bedrijfsoppervlakte kunnen behouden. De slaagkansen van de grondenbank hangen af van de verhouding tussen de grondbehoefte en het grondaanbod in de ruime omgeving van de bedrijven.

Wat het grondaanbod betreft was er dus één landbouwers bereid om zijn gronden binnen relatief korte termijn te verkopen. Dit zou een grondreserve van zo'n 6ha opleveren buiten het gebied, waarmee gronden binnen het gebied zouden kunnen worden uitgeruild.

In het vorige hoofdstuk was ook al aangegeven dat 8 landbouwers eventueel bereid zijn om mee te stappen in een grondruil. Een probleem is echter dat deze landbouwers over het algemeen geen eigenaar zijn van de gronden die zij in gebruik hebben. De 8 landbouwers hebben samen maar zo'n 1,4ha in eigendom binnen de perimeter. Voor de overige oppervlakte zou men ook de eigenaars moeten kunnen overtuigen. Dit blijkt in de praktijk vaak zeer moeilijk, omdat de eigenaars er eigenlijk geen belang bij hebben. Allicht zal er dus slechts een zeer beperkte oppervlakte kunnen geruild worden. Men moet zich dan ook de vraag stellen of het wel de moeite is om een lokale grondenbank op te richten.

6.2.3 Ruilverkaveling in der minne

Een instrument dat eventueel ook kan ingezet worden om gronden te ruilen is de ruilverkaveling in der minne. De ruilverkaveling in der minne is een vrijwillig alternatief voor de gewone ruilverkaveling. Net als bij een gewone ruilverkaveling is het hoofddoel het verbeteren van de agrarische structuur met het oog op landbouwexploitatie. Van ruilverkaveling in der minne bestaan er 2 verschillende vormen: enerzijds is er de vrijwillige ruilverkaveling en anderzijds de ruilverkaveling bij overeenkomst. In beide gevallen gaat het om een volledig vrijwillige procedure. Een ruilverkaveling in der minne wordt begeleid door een provinciaal comité.

Die vrijwilligheid is echter ook het grote nadeel van de hele procedure. Iedere belanghebbende moet akkoord gaan. De ervaring leert dat in veel gevallen de gebruikers nog wel overtuigd kunnen worden, omdat zij er tenslotte voordeel bij hebben. De eigenaars daarentegen zullen veel moeilijker te overtuigen zijn, omdat de voordelen voor hen minder duidelijk zijn, maar ze wel voor een deel van de kosten moeten opdraaien. Het feit dat ruilverkaveling in der minne nog maar 1 maal is toegepast sinds de procedure is gecreëerd in 1978, geeft aan hoe moeilijk het is. In dit geval is het gebied bovendien al ruilverkaveld. Het is dan ook weinig waarschijnlijk dat een ruilverkaveling in der minnen hier veel resultaten zou kunnen opleveren.

6.3 Beheersovereenkomsten

Beheersovereenkomsten zijn contracten die worden afgesloten tussen de overheid en een landbouwer, waarbij de landbouwer er zich toe verbindt bepaalde maatregelen te nemen, in ruil voor een vergoeding. Het principe van beheersovereenkomsten is dat landbouwers vergoed worden voor hun reële verlies dat ze leiden voor het uitvoeren van een maatregel en voor de inspanningen die ze leveren. Het gebruik van beheersovereenkomsten biedt mogelijkheden voor de bescherming van het aquaduct. Het nadeel is natuurlijk wel dat ze beperkt zijn in de tijd. Beheersovereenkomsten lopen gewoonlijk voor een periode van 5 jaar. Beheersovereenkomsten zijn ook altijd vrijwillig. De maatregelen zijn dus niet afdwingbaar. Hier worden 3 soorten beheersovereenkomsten besproken die in theorie mogelijkheden zouden kunnen bieden voor de bescherming van het aquaduct: de beheersovereenkomsten (BO's) erosiebestrijding, botanisch beheer grasland en onroerend erfgoed. Hierbij moet wel meteen vermeld worden dat botanisch beheer grasland op dit moment niet mogelijk is in de zone van het aquaduct en dat de beheersovereenkomst onroerend erfgoed nog niet is goedgekeurd.

Meer gedetailleerde informatie over beheersovereenkomsten is te vinden op de website van e-horizon:

<http://www.ehorizon.be>

6.3.1 Beheersovereenkomsten erosiebestrijding

Beheersovereenkomsten erosiebestrijding kunnen worden afgesloten op percelen die volgens de erosiegevoeligheidskaart aangeduid zijn als erosiegevoelig. In de praktijk komen percelen die volgens deze kaart minimaal gemiddeld erosiegevoelig zijn altijd in aanmerking. Volgens tabel 1 op pagina 10 betekent dit dat iets minder dan de helft van de gronden in het gebied zeker in aanmerking zou komen. Percelen die op dezelfde kaart in het geel zijn aangeduid (weinig erosiegevoelig) kunnen echter ook in aanmerking komen, zeker als dit past in een breder kader. In de praktijk komt het er dan ook op neer dat de meeste percelen in het gebied in aanmerking zouden kunnen komen.

Alle aangifteplichtige landbouwers en vrijwillige aangevers kunnen deze beheersovereenkomsten aanvragen. Zoals bleek uit het vorige hoofdstuk zijn 11 van de landbouwers in het gebied hier mogelijk ook in geïnteresseerd. De landbouwers hebben samen meer dan drie vierde van de grond binnen de perimeter in gebruik.

Er zijn verschillende soorten beheersovereenkomsten erosiebestrijding:

- Directe inzaai
- Dam met erosiepoel

- Grasang
- Grasbufferstrook
- Niet kerende bodembewerking

Welke beheersovereenkomst het meest geschikt is, dient geval per geval bekeken te worden. Alle overeenkomsten gelden voor 5 jaar.

De vergoedingen hangen af van het type overeenkomst. De BO niet-kerende grondbewerking levert bijvoorbeeld een vergoeding op van 80 €/ha per jaar, de BO directe inzaai van 200 €/ha per jaar. In gemeenten die een goedgekeurd erosiebestrijdingsplan hebben kunnen deze vergoedingen soms nog verhoogd worden. Tongeren heeft echter nog geen erosiebestrijdingsplan.

Op dit moment bieden beheersovereenkomsten erosiebestrijding waarschijnlijk de meeste mogelijkheden voor de bescherming van het aquaduct. Een geconcentreerde toepassing, specifiek gericht op het gebied, is dan wel aangewezen. Hiervoor is het belangrijk om voldoende landbouwers in het gebied over de streep te kunnen trekken. Mogelijk zou hiervoor de bedrijfsplanner van de VLM kunnen worden ingeschakeld.

6.3.2 Beheersovereenkomsten botanisch beheer grasland

Een volgende BO die op dit moment niet van toepassing is binnen het gebied, maar die wel interessant is om te vermelden, is de BO botanisch beheer grasland. Ideaal zou zijn moest de hele zone binnen de perimeter van het aquaduct onder grasland kunnen worden gelegd. De BO botanisch beheer grasland is één beheersovereenkomst die in principe hiervoor kan worden afgesloten. Hiervan bestaan nog enkele varianten:

- Botanisch beheer grasland beweiden vanaf 1 juni
- Botanisch beheer grasland beweiden vanaf 16 juni
- Botanisch beheer grasland maaien vanaf 1 juni
- Botanisch beheer grasland maaien vanaf 16 juni

Net zoals de meeste andere beheersovereenkomsten, gelden deze BO's voor een periode van 5 jaar. De vergoeding is afhankelijk van het type overeenkomst en van het stadium waarin het grasland zich bevindt, bijvoorbeeld de BO grasland beweiden vanaf 1 juni levert een vergoeding op van 413 € per ha voor graslanden van het graslandtype raaigrasweide of (natte) grassenmix met het oog op de ontwikkeling van een graslandtype uit een verdere fase en 453 € per ha voor graslanden van het graslandtype dominant stadium, met het oog op de ontwikkeling van een graslandtype uit een verdere fase. In het algemeen kan gesteld worden dat de vergoeding schommelt tussen 400 €/ha en 700 €/ha.

Het probleem is dat deze beheersovereenkomst alleen kan worden afgesloten in daartoe bestemde zones. Het gebied van het Romeins Aquaduct in Tongeren behoort hier niet toe. Zoals bleek uit het vorige hoofdstuk was ook maar een beperkt aantal landbouwers geïnteresseerd om hun percelen onder grasland te leggen.

6.3.3 Beheersovereenkomst onroerend erfgoed

Een nieuw voorgestelde beheersovereenkomst die nu nog niet in voege is, is de BO onroerend erfgoed. Deze beheersovereenkomst heeft als specifieke bedoeling het beschermen van onroerend erfgoed zoals het Romeins aquaduct in Tongeren. Het voorstel is om deze overeenkomsten 10 jaar te laten duren.

In de voorstellen voor de beheersovereenkomst onroerend erfgoed wordt er voorzien in verschillende groepen van beheermaatregelen. Van belang voor het aquaduct zijn de voorgestelde beheermaatregelen 'Bodemarchief', zoals ondermeer het omzetten naar extensief grasland of naar hooiland, het toepassen van directe inzaai, het behoud van extensief grasland, het beperken van teelten met een grote impact op het bodemarchief, het aanpassen van graasbeheer, het inzaaien van een bloemenmengsel of het permanent hoog houden van de grondwatertafel. De hoogte van de vergoedingen zou in dezelfde lijn liggen als voor vergelijkbare maatregelen in andere BO's.

De BO onroerend erfgoed zou interessante mogelijkheden bieden voor de bescherming van het aquaduct. De BO combineert immers de mogelijkheden van de BO's erosiebestrijding en botanisch beheer grasland, zonder de beperkingen. Op dit moment gaat het echter nog maar om een voorstel. De BO is dus (nog) niet van toepassing.

7 CONCLUSIE

Dit landbouweffectenrapport geeft een duidelijk beeld van de landbouw aanwezig binnen de perimeter van het Romeins Aquaduct te Tongeren. Er zijn 20 gebruikers binnen het gebied. Hiervan werden er 19 geënquêteerd. Samen hebben deze landbouwers zo'n 20,25ha in gebruik binnen de perimeter.

Uit de enquête blijkt dat in het studiegebied hoofdzakelijk akkerbouw het agrarisch bodemgebruik bepaalt. Momenteel is het grootste deel van het studiegebied in gebruik door gemengde bedrijven met hoofdzakelijk akkerbouw en vleesvee. Het zijn hoofdzakelijk intensieve en dynamische bedrijven met duidelijke toekomstperspectieven.

De impact op bedrijfsniveau van de eventuele bescherming van het aquaduct is verwaarloosbaar omdat met de bescherming geen maatregelen kunnen worden opgelegd die de normale bedrijfsvoering zouden schaden. Het doel van deze studie was dan ook vooral om na te gaan of er maatregelen kunnen worden genomen die verder gaan dan enkel het beschermingsdossier. Voor de bescherming van het aquaduct zou het ideaal zijn moest het ganse gebied binnen de perimeter kunnen worden verworven en onder grasland gelegd. Dit lijkt echter weinig realistisch omwille van de waarde van de gronden voor de betrokken bedrijven en omdat de meeste landbouwers in het gebied nog niet denken aan uitbollen en dus ook niet bereid zijn om gronden af te staan..

Een mogelijk alternatief is grondruil, al dan niet via een lokale grondenbank of een ruilverkaveling in der minne. Ook dit lijkt echter zeer moeilijk omdat er nauwelijks grond verworven kan worden in de omgeving, maar ook omdat de landbouwers die te kennen gaven hierin te willen meestappen, in de meeste gevallen de betrokken gronden alleen maar in pacht hebben en niet in eigendom. Men zou dus ook de eigenaars moeten kunnen overtuigen, wat in de praktijk meestal zeer moeilijk blijkt.

Wat de situatie nog bemoeilijkt is het feit dat het aquaduct dwars door heel wat percelen loopt. Het volstaat uiteraard niet om enkel de strook van het aquaduct aan te kopen of uit te ruilen. In de praktijk zullen de ganse percelen moeten beschouwd en daarbij gaat het dan om een aanzienlijk grotere oppervlakte. De totale oppervlakte van de landbouwpercelen bedraagt 81,4ha.

Een meer realistisch instrument is het inzetten van beheersovereenkomsten. Vooral de beheersovereenkomsten voor erosiebestrijding kunnen interessant zijn, aangezien het grootste deel van het gebied hiervoor in aanmerking komt en een aanzienlijk deel van de landbouwers te kennen heeft gegeven daar eventueel in te willen meestappen. De beheersovereenkomst Onroerend Erfgoed zou in theorie een interessant alternatief kunnen bieden, maar is tot op heden nog niet van kracht.

Samengevat kan men stellen dat als men het aquaduct in Tongeren effectief wil beschermen en wil behoeden voor verdere achteruitgang dat het dan allicht een werk van lange adem zal worden. Beheersovereenkomsten zijn allicht de meest geschikte instrumenten op dit moment, maar men moet daar uiteraard ook geen wonderen van verwachten. Het zal tijd vergen om de landbouwers te overtuigen en om een draagvalk te creëren.